

ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті узагальнено й систематизовано теоретичні підходи до визначення й оцінки людського розвитку, обґрунтовано важливість комплексної оцінки людського розвитку.

Ключові слова: розвиток, індекс людського розвитку, економічне зростання.

Abstract

The article summarizes and systematizes theoretical approaches to the definition and assessment of human development, substantiates the importance of comprehensive assessment of human development.

Keywords: development, human development index, economic growth.

Вступ

Серед вже існуючих показників для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя й інших показників країн світу існує інтегральний індекс, а саме Індекс людського розвитку (ІЛР). Індеси людського розвитку почали застосовуватися в наукових дослідженнях порівняно недавно. Основну увагу вчені приділяють окремим країнам та регіонам. У цілому ж інтерес до теоретичного осмислення питань соціально-економічного розвитку значно актуалізувався в останні десятиліття. Різні аспекти цієї проблематики знайшли відображення в роботах таких українських та російських вчених, як Л.І. Абалкін, В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, В.І. Гурьев, С.П. Ермаков, Л.Е. Дарській, В.І. Жуков та ін.

Проте використання Індесу людського розвитку та пов'язаних з ним показників не розповсюджено для аналізу загального соціально-економічного розвитку держав.

Результати дослідження

У 1990 році, групою експертів Програми розвитку ООН була розроблена Концепція розвитку людського потенціалу [1], в якій зазначено, що беручи до уваги світові економічні та політичні трансформації потрібно визнати, що в сучасному світі саме людина має бути центром розвитку. Концепція ООН орієнтована на підвищення якості життя та розкриття здібностей людини і прийшла на зміну класичній теорії економічного розвитку, основою якої був показник валового внутрішнього та національного доходу. Концепція людського розвитку виходить з первинної самоцінності розвитку людини, з того, що виробництво існує заради розвитку людей, а не люди – заради розвитку виробництва. Одним із значущих інтелектуальних продуктів, розроблених у рамках Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй є щорічний звіт про людський розвиток, в якому відображаються глобальні національні та регіональні звіти з людських ресурсів. [2]

Постійні спроби пошуку кількісного виміру розвитку економіки та велика увага, що приділялася правильності розрахунків національного доходу та його зростання привела до заміни цілі досліджень засобами. Останні наукові праці знову наголошують на необхідності приділення все більшої уваги зв'язку економічного зростання та людського розвитку. На це існує ряд причин:

- багато швидкозростаючих країн, що розвиваються визначили, що швидке зростання їх ВВП не приводить до зменшення соціально-економічних проблем населення;
- навіть високорозвинені країни визнали, що високий дохід не захищає від проблем наркоманії, алкоголізму, СНІДу, насильства, бродяжництва та розпаду родин;
- в той же час, декілька країн з низьким рівнем доходу демонструють спроможність досягти високого рівня людського розвитку за умов використання доступних засобів розвитку основних людських можливостей;

– спроби розвитку людського потенціалу в багатьох країнах, що розвиваються були зупинені з заморожуванням програм у зв'язку з економічною кризою у 1980-х роках. [3]

Проаналізуємо зміст основних показників Індексу людського розвитку (до 2013 року «Індекс розвитку людського потенціалу»), а також фактори, якими він визначається. Варто зазначити, що ряд з них впливає на людський розвиток напряму, інші – опосередковано. Важливі інтегральні компоненти – здоров'я, доступність освіти і фактичний дохід громадян. Кожен показник оцінюється самостійно: здоров'я – за прогнозом довголіття, тобто очікуваної тривалості життя; доступність освіти – за середньою кількістю років навчання людини (характеристика рівня грамотності населення); фактичний рівень життя, розрахований за ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності у доларах США). [4]

На рис. 1 наведено динаміку індексу людського розвитку у світі. «За останні 30 років у світі відбулося чимало криз, включаючи глобальну фінансову кризу 2007-2009 рр. Кожна з них завдала сильного удару по людському розвитку, але в цілому з року в рік можна було спостерігати приріст показників у сфері розвитку в усьому світі», – зазначив керівник ПРООН Ахім Штайнер. Пандемія COVID-19, а також загарбницька війна Росії завдала потрійного удару – по здоров'ю, освіті та доходам – і може змінити цю тенденцію».

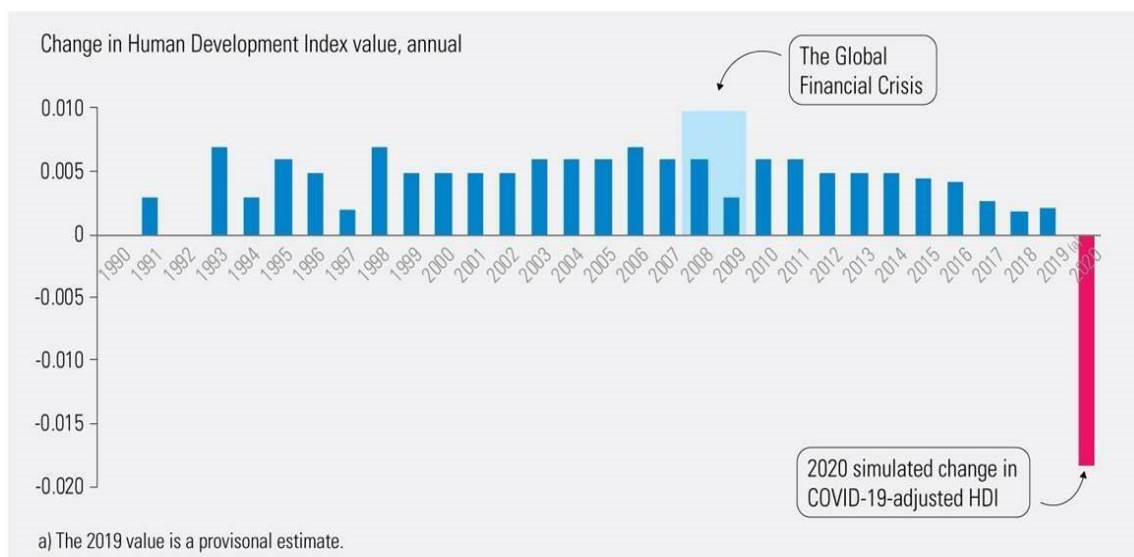

Рис. 1 – Динаміка світового рівня індексу людського розвитку за період 1990-2020 рр.

За оцінками Програми розвитку ООН, у зв'язку із закриттям шкіл число дітей, що випали з навчального процесу – тобто відсоток дітей молодшого шкільного віку, обрахований таким чином, щоб врахувати учнів, які не мають належного доступу до інтернету, – свідчить про те, що 60% дітей не здобувають освіти. У світі такого не спостерігалось з 1980-х років.

Сукупний вплив усіх цих потрясінь може спричинити найбільше гальмування у сфері людського розвитку за весь період, відколи досліджується Індекс людського розвитку.

Висновки

Специфіка людських ресурсів порівняно з іншими факторами економічного розвитку полягає в тому, що, по-перше, люди не лише створюють, а і споживають матеріальні та духовні цінності; по-друге, багатогранність людського життя не вичерпується лише трудовою діяльністю, а отже, щоб ефективно використовувати людську працю, потрібно завжди враховувати потреби людини як особистості; по-третє, науково-технічний прогрес і гуманізація суспільного життя стрімко збільшують економічну роль знань, моральності, інтелектуального потенціалу та інших особистих якостей працівників, які формуються роками і поколіннями, а розкриваються людиною лише за сприятливих умов.

Отже, людський капітал є однією з найважливіших складових сучасної економіки, її зростання та розвитку. Слід зазначити, що особливо важливу роль він відіграє у процесі формування інформаційної економіки, що виникла у зв'язку зі швидким зростанням технологій і науково-технічного потенціалу. Аналіз динаміки розвитку людського потенціалу дає змогу визначити ефективність державної політики та розвитку країни загалом [4]. Проте сьогодні Україна і світ повинні подолати серйозні перешкоди на шляху до економічної та політичної стабільності, а також розвитку людського капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Human development report 1990 by the United Nations Development Programme. Oxford University Press. [Електронне джерело]. - Режим доступу : http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf
http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf
2. Розвиток людських ресурсів – найважливіший фактор економічного зростання. [Електронне джерело]. - Режим доступу : http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/4_2017_ukr/5.pdf
3. Використання індексу людського розвитку для аналізу рівня соціального розвитку країни. [Електронне джерело]. - Режим доступу : http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2013/21.pdf
4. Ставицький, А. Моделювання індексу людського розвитку у світі. А. Ставицький, В. Сачко. ЕКОНОМІКА. 5(212)/2020.

Алла Станіславівна Краєвська - канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, логістики та менеджменту, Вінницький національний технічний університет, e-mail: Kraevskaas@ukr.net

Карина Володимирівна Крива - студентка групи П-21б, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, e-mail: Karinakryva071003@ukr.net

Alla S. Kraevska - Cand. Sc. (Econ.), Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of Entrepreneurship, Logistics and Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Karina V. Kryva - student of the Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia